

Boek van de maand

Levend lichaam

Nadenken over gemeenteopbouw

H. Drost

De student in de stal

De situatie van de kerk is op een dorp heel anders dan in de stad. Veel predikanten die in de stad opgroeiden, beginnen hun werk niet in zo'n milieu. Ze komen op het platteland terecht. De student met zijn gevoelige stadsneus moet ergens in de mestgeur zijn gemeentelid zien te vinden. De situatie is heel anders dan hij gewend is. De mensen denken ook anders dan hij gewend is. Vol van idealen die hij uit de boeken opdiepte in een aantal jaren theologische studie, stort hij zich op de gemeente die al eeuwen dezelfde is en weinig neiging voelt om dat te veranderen. Daar kan van alles misgaan en dat gebeurde en gebeurt nogal eens.

De situatie op het dorp is heel eigen.

Levenscyclus

Een boeiende beschrijving van de situatie van de kerk in het dorp kun je vinden in het boek *Levend lichaam*. Typerend voor dit boek is dat men – vanuit de sociologie – een manier van denken op de kerk toepast als op een (gewone) organisatie. Zo'n organisatie heeft een tijd van opgaan, van blinken, maar ook van verzinken. Deze 'levenscyclusbenadering' wordt toegepast op de kerk, waarbij dan vijf fasen worden onderscheiden: geboorte, groei, continuïteit, revitalisering en sterven.

De verschillende fasen van de levenscyclus van de kerk worden behandeld vanuit verschillende perspectieven, namelijk vanuit het oogpunt van de context, de identiteit, de structuur en de leiding. Die doorkijk geeft steeds weer verrassende inzichten in hoe en waarom het in een bepaalde gemeente toegaat zoals het gaat.

Levensfasen	bekeken vanuit	het perspectief van
geboorte (kerkplanting)		context
groei		identiteit en cultuur
continuïteit (dorp)		structuur en middelen
revitalisering		leiding
sterven (kerksluiting)		

Het gaat er in het boek om, aan te tonen welke wegen er lopen door het landschap van de kerk en welke kruispunten er zijn, zodat je vanuit die kennis zelf je beslissingen kunt nemen. Dat is het mooie, het leerzame en tegelijk de uitdaging van dit boek: hoe kies je zelf in de situatie waarin je gemeentelid bent of misschien leiding moet geven aan de gemeente??

Het sterke van deze aanpak is dat je gaat zien in welke situatie de kerk zit en dat je daar goed op inspeelt. Het maakt nogal verschil of je een net startende gemeente bent of een kerk met veel geschiedenis.

Fasen

Het spreken over het sterven van de (een?) kerk blijft mij storen. In *Levend lichaam* wordt wel duidelijk aangegeven dat de kerk meer is dan die afzonderlijke (wijk)gemeente of parochie, maar die manier van spreken blijf ik raar vinden. Zeker, er zijn heel wat kerken die dichtgaan – en het boek geeft een heel pastorale benadering van dat probleem – maar kun je dan spreken over het sterven van een kerk?

Het blijft mij storen omdat het zo eenzijdig is, zo sociologisch, zo menselijk en er zo weinig vanuit Christus, het hoofd van het lichaam is gedacht.

Ingrid Plantinga noemt in haar scriptie vier levensfasen van een gemeente: de startende gemeente; de groeiende gemeente; de gevestigde gemeente en de vastgelopen gemeente. Dat is een indeling die ook de realiteit wil beschrijven, maar dat rare spreken van een stervende kerk vermijdt. Zij schrijft: ‘Het is van belang om te weten in welke levensfase een gemeente zit, omdat dit van invloed is op het te voeren beleid. Elke levensfase vraagt om een eigen aanpak en kent zijn eigen mogelijkheden. Inzicht in de levensfase van de eigen gemeente kan helpen om de juiste aanpak te kiezen, om een juiste vorm van leiderschap te kiezen en een realistische verwachting te hebben van veranderingsprocessen in de gemeenten.’

In *Levend lichaam* wordt heel knap de situatie van een gemeente in iedere fase neergezet. Dat inzicht geeft je mogelijkheden om keuzes te maken.

Kies zelf, gereformeerde!!

Als in zo'n boek allerlei knooppunten worden genoemd en allerlei mogelijkheden worden getekend, dan is de uitdaging hoe je zelf je keuzes maakt. Om dat te kunnen heb je een visie nodig. Wat is nu de gereformeerde visie op de kerk?

Gereformeerde theologie wil over de kerk denken vanuit het verbond. Jos Douma gaf een interessante ‘update’ van de leer van het verbond door over verbondenheid te spreken als iets wat in onze cultuur hard nodig is. Hij schrijft dan over de kerk als een plaats van verbondenheid midden in een cultuur van vervreemding: ‘In de gemeenschap gaat het erom dat christenen weten en ervaren dat ze aan elkaar gegeven zijn, niet om een groep te vormen, maar een gemeenschap. Gemeenschap betekent dat we delen: we delen het leven en de liefde, we delen de vreugde en het verdriet, we delen onze zwakheden en onze zegeningen.’ Verbondenheid vraagt om een structuur.

Het verbond zegt dat God begint. Dat onderstreept de (kinder)doop. ‘Daar is het teken en zegel van Gods verbond in de heilige doop. Gods verbond is er. Er valt echter slechts van de kerk te spreken als ook het antwoord van de gelovige erbij komt. Bovendien moet de inwilliging van Gods verbond geschieden in gehoorzaamheid aan het Woord.’* Het gaat om groei. Het gaat om betrokkenheid in een tijd van de ‘crisis van de betrokkenheid’. Het gaat om een kerk die actief is in geloof, in gehoorzaamheid en ernaar verlangt God steeds dieper te leren kennen om Hem meer te kunnen eren. Dat vraagt betrokkenheid.

Op die manier heb je twee uitgangspunten om eens naar de kerk te kijken, nl. verbondenheid en betrokkenheid. Vanuit een visie kun je keuzes maken.

Keuze 1: houden we in de kerk vast aan het instituut??

De verschillende fasen van de levenscyclus van de kerk worden behandeld vanuit verschillende perspectieven. Zo'n perspectief is de context waarin we leven. Dat is een cultuur die weinig meer heeft met instituten. Moet je dan wel aan het instituut 'kerk' vasthouden??

Deze vraag is interessant: moeten we vasthouden aan de manier waarop we de kerk nu al eeuwenlang georganiseerd hebben? Is het niet juist dat het hele idee van een territoriaal begrensde gemeente uit de tijd is? Is het wel bijbels?

'Oorspronkelijk verwees de parochie naar een territorium. Vanaf de vierde eeuw werd in zuidelijk Europa de zielzorg op het platteland, en daarmee de voortgaande kerstening, georganiseerd door regio's te vormen waar een pastoor voor verantwoordelijk was. Pas in de zestiende eeuw, na het concilie van Trente, werd het parochiestelsel algemeen ingevoerd. In de reformatie wordt doorgaans aan het territoriale principe vastgehouden' (uit: *Levend lichaam*).

In onze cultuur past het niet meer. De Bijbel tekent het niet met zoveel woorden. Is het niet beter een andere vorm voor de kerk te kiezen? Kun je niet beter via netwerken gemeente zijn dan via een bepaald aantal postadressen??

De Bijbel wijst ons op het belang van verbondenheid in de gemeente. Daarvoor is een structuur nodig. De Geest werkt op Pinksteren trouw aan God en aan de gemeente (leden). In Handelingen 2:42 staat dat de nieuwe gelovigen 'trouw bleven aan het onderricht van de apostelen, met elkaar een gemeenschap vormden en het brood braken en zich wijdden aan het gebed'. Je kunt ook wijzen op de leer van de gaven. Het gaat in de gaven om een concreet elkaar ondersteunen en opscherpen en helpen. Gaven geeft Gods Geest om samen een huis te bouwen van levende stenen die elkaar steunen.

Het is wel interessant dat het boek *Levend lichaam* ook wel die kant opgaat. Maar de keus wordt aan het eind van het boek onderstreept vanuit de sociologie. Die leert dat het zonder instituut niet gaat: 'Kwaliteiten als continuïteit, loyaliteit en diversiteit blijven met de parochie verbonden, en zonder dergelijke solide vormen van kerk-zijn kunnen fluïde vormen van (kerk-zijn) nauwelijks gedacht worden.' De sociologie leert ons ook wijsheid!!

Dat is in dit nieuwe handboek gemeenteopbouw een interessante keus. Want er zijn ook christenen die veel meer de kant opgaan van een kerk zonder structuur, de zgn. *liquid church*. Op de achtergrond speelt de ondertussen bekende discussie of het gaat om de band aan Christus of de band aan de kerk.

Het is waar dat het om Christus gaat. Het is ook waar als een reactie op een tijd waarin het soms meer om het lidmaatschap van de kerk dan om een levende relatie met de Heiland leek te gaan – maar het addertje onder het gras is dat het nogal eens in mindering wordt gebracht op een gezonde en sterke structuur van de gemeente, die van groot belang is.

Het is van belang om mensen een tehuis te bieden. Het gaat om pastorale vastheid. Al die fluïde vormen bieden geen (pastorale) vastheid: denk aan de jeugdkerk die met zoveel tamtam begon en nu de deuren sluit: wie zorgt nu verder voor al die jongeren??

De *liquid* kerk is niks als er geen *solid* kerk is.

Keuze 2: wat voor soort groei willen we graag?

Behalve het anti-institutionele is er in onze cultuur de druk van groeidenken. Je moet presteren en als je het niet voor elkaar krijgt, ben je een 'loser'. Een bedrijf moet groeien en als er geen groei is, is het geen knip voor de neus waard. Een gemeente moet groeien en als er geen groei is..., ja, wat is er dan??

In een apart hoofdstuk 'Groeï' in *Levend lichaam* wordt over groei verteld op zo'n manier, dat je bewust wordt dat je ook op dit punt een keus moet maken.

Er is getalsmatige, geestelijke, organisatorische en incarnatorische groei. Dat laatste vond ik interessant. Incarnatorische groei wil zeggen dat er groei is, doordat de kerk meer invloed krijgt in de omgeving van de kerk. Dat is de intrigerende vraag die je als kerk altijd jezelf kunt en mag stellen: wat maakt het voor verschil als wij hier niet meer zouden zijn??

Welke groei kies je? Waarom? Wat is je visie?

De Bijbel wijst ons op het belang van betrokkenheid in de gemeente. Vanuit de Reformatie zien we – denk ik en hoop ik – vooral als onze taak dat we geestelijk groeien naar Christus. Het gaat erom dat we 'door ons aan de waarheid te houden en elkaar lief te hebben, samen volledig toegroeien naar Hem die het hoofd is: Christus' (Ef. 4:15). Daar heb je weer de betrokkenheid.

'Een ... sociologisch probleem van groeiende gemeenten is het ... fenomeen dat als de groep groter wordt, de individuele bijdrage afneemt. Met andere woorden, $2 + 2 = 3$, in plaats van 4. Dat komt omdat bij grote groepen op individueel niveau het gevoel leeft dat anderen het probleem wel aanpakken' (uit: *Levend lichaam*).

In de uitleg van de Heidelbergse Catechismus over de gemeenschap der heiligen wordt heel mooi getekend hoe het in de kerk om betrokkenheid gaat. Het is de band aan Christus. Het gaat om goede prediking, trouw onderricht en verdieping van de relatie met Hem. En vanuit die band bloeit de betrokkenheid op en is er positieve (ja, zelfs blijde) inzet van de gaven als zaak van onderlinge betrokkenheid (HC vr./antw. 55).

Als we dat soort dingen centraal blijven zetten, kunnen we druk om (ongezond te) groeien weerstaan. En de druk is groot omdat we in een wereld leven waar je moet scoren. Maar: 'God kijkt anders dan mensen. Wij houden van aantallen, van grote verhalen, van successen. Aantallen zijn grijpbaar en manipuleerbaar. Maar het gaat in de kerk niet om aantallen, het gaat om het hart van mensen dat verbonden moet zijn aan de levende God.'

N.a.v.: Rein Brouwer, Kees de Groot, Henk de Roest, Erik Sengers en Sake Stoppels, *Levend lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*, Kok, Kampen, 2007. ISBN 978 90 4351 362 3, 303 pag. Prijs €24,50 (de citaten zijn te vinden op p. 120, 254, 279).

Literatuur

Jos Douma, *Leven in verbondenheid. De kracht van het kennen van Christus*, Kampen 2006.

Interessant is dat in dit boek vanuit artikelen in dit blad (jrg. 7, nrs. 10 en 11) de drieslag Genade-Gemeenschap-Getuigenis wordt gebruikt. Dat zou je een gereformeerde variant kunnen noemen op de bekende drieslag Boven-Binnen-Buiten (het citaat is te vinden op p. 90).

Ingrid Plantinga-Kalter, *De gereedschapskist van de gemeenteopbouwer. Een inleiding op gemeenteopbouw*. Doctoraalscriptie TU Apeldoorn met als begeleider prof. dr. M.te Velde.

In de Permanente Educatie Predikanten aan de TU zal deze scriptie gebruikt worden om je te oriënteren in de gemeenteopbouw in de 21e eeuw (de citaten zijn te vinden op p. 95 en 122).

Noot:

- * Geciteerd via W. van Vlastuin, *De Geest van opwekking. Een onderzoek naar de leer van de Heilige Geest in de opwekkingstheologie van Jonathan Edwards (1703-1758)*, Heerenveen 2001, p. 254.